

1. אמת ליעקב דברים פרשת עקב פרק ט פסוק ז.

(ז. זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ד' אלקיך במדבר)

הנה יש לנו לדקדק להבין על איזה אירוע קאי הפסוק הזה, דהרי מדכתיב בפסוקים הבאים [פ"ח - פכ"ב]: ובחרב הקצפתם את ה' גו' בעלתי ההרה לקחת לוחות האבנים גו' קום רד מהר מזה כי שחת עמך גו' עשו להם מסכה וגו', הרי ששם מדובר על מעשה העגל, וא"כ יש לתמוה על מה קאי פסוק דנן, דכיון דכתיב בפסוק ח': ובחרב הקצפתם וגו', עם וא"ו המוסיף, משמע שעשו רע גם קודם חטא העגל. ואין לומר דקאי על מה שהתלוננו קודם קריעת ים סוף ורצו לשוב מצרימה, דהרי כתוב "אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר" ושם היתה ההקצפה על הים. ונראה לי דקאי על מה שמסופר בפרשת בשלח [ט"ו פכ"ב - פכ"ו] שאירע כשבאו למרה. ששם לנו כל העם על משה לאמר מה נשתה, ועל זה בא הציווי שעלינו לזכור את זה ולפ"ז יהיה לנו מקור לשיטת הראשונים הסוברת שקריאת פרשה אדומה היא מדאורייתא, עיין תוס' ברכות [דף י"ג ע"א ד"ה בלה"ק], והובא דבריהם בשולחן ערוך אורח חיים [סי' תרפ"ה ס"ז], והאחרונים [עיין בב"ח ובמג"א ובביאור הגר"א שם] תמהו על שיטה זו וכתבו שהיא נוסחא משובשת בדברי התוס', ועיי"ש. ונראה, דהנה כבר ביארתי לעיל בפרשת בשלח [ט"ו פכ"ה] ובפרשת חקת [י"ט פ"ב] שעיקר הלימוד של המעשה במרה היה להראות לנו כי רצון השי"ת הוא הממתיק, כלומר, שאף שהיו המים מרים ומשה השליך עץ מר לתוכו, אעפ"כ נמתקו המים, כי הכל הרי נגזר על ידי חכמתו יתברך - ומי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק, וביארתי שלכן ניתנה להם פרשת אדומה במרה משום שעל ידי זה יושרש בלבבות בני ישראל שקיום מצוות התורה אינו משום שהענין מובן בשכלנו ומקובל לפי דעתנו, אלא אך ורק משום שגזירת המלך היא - וכמו שאנו מקיימים מצות פרה אדומה רק מטעם זה, ועיי"ש שביארתי הדברים היטב, וזהו הלימוד העיקרי של פרשת פרה אדומה ולכן היא ניתנה במרה. ולפ"ז נראה, דמכיון דכאן ישנו ציווי מפורש "זכר אל תשכח" וכפי שביארתי זה קאי על מעשה מרה, א"כ נצטוינו לזכור בפה את מעשה מרה, ולכן תקנו קריאת פרשת אדומה משום שמה שאירע במרה ניתן ליזכר על ידי קריאת פרשת אדומה, ודו"ק בזה.

2. כמוצא שלל רב

והתמיהה עצומה היא; ומאליה מתבקשת: וכי פסוק זה למשה נאמר, והלא אדרבה, משה הוא האומר את הדברים לכלל ישראל, ואם כן, מה בכך שלגבי משה רבינו, אשר לא קם עוד נביא כמוהו, היתה יראת שמים דבר קטן, עקב מדריגתו הגבוהה, והלא לישראל הפסוק מדבר, ולגביהם יראת שמים דבר גדול הוא?

רבים התירוצים שנאמרו ליישב תמיהה-גדולה זו:

3 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג עמוד ב

ואמר רבי חנינא: הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים, שנאמר: ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא? והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי: אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר: יראת ה' היא אוצרו! - אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא. דאמר רבי חנינא: משל, לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו - דומה עליו ככלי קטן - קטן ואין לו - דומה עליו ככלי גדול.

המהרש"א מפרש כך: כוונת רבי חנינא לא היתה על יראת העונש, שכן היא באמת "מילתא זוטרתא", אלא ליראה השכלית. ועל כך תמהה הגמרא: וכי יראה שכלית היא דבר קטן, והלא אין להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, ובודאי הכוונה ליראה השכלית, שהיא תלויה בבחירת האדם, ועל כן ראויה להיות בבית גנזי המלך? ומתרצת הגמרא, שכוונת הפסוק "כי אם ליראה", היא על היראה השכלית, ומה שאמר "מה ה' אֵלֹהֶיךָ שוֹאֵל מֵעַמְךָ" – אין זה מפני שהיא קטנה במעלה, אלא משום שלגבי משה כבר היתה יראה שכלית של ישראל כלפיו, כי ראו בו דבר פלא שקרן עור פניו ועל כן יראו מגשת אליו, ולא היתה זו יראת עונש אלא יראה שכלית, ועל כן אומר משה לישראל: מה ה' שואל מעמכם? רק זאת: שתראו אותו כמו שיראתם ממני, בדומה למה שאמר רבי יוחנן בן־זכאי לתלמידיו: "יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם", ויראה שכזו, לגבי דורו של משה שכבר יראו ממנו – הרי היא קלה להשגה!

5 שם משמואל דברים פרשת ראה שנה תרע

שנת תר"ע

במד"ר (פ' ד' סי' ד') שמור תשמרון וגו', מהו את כל המצוה הזאת, אמר ר' לוי זו קריאת שמע, רבנן אמרי זו השבת שהיא שקולה כנגד כל המצוות שבתורה:
הנה ק"ש היא קבלת עול מלכות שמים באהבה וצריכה כוונת הלב, והיינו שמסלק את עצמו מכל עניני עוה"ז וחמדת שעשועיו רק לדבק א"ע באהבת השי"ת. ובאמת זו כלל התורה, כי כל מצוות התורה הן עצות מרחוק לדבק א"ע לשמים כמ"ש הזוה"ק תרי"ג מצוות הן תרי"ג עיטין דאורייתא, היינו שהכל הוא עצה לבוא אל התכלית, והתכלית היא הדביקות, וזו דביקות ממטה למעלה. וז"ש כל המצוה הזאת זו ק"ש שענינה הוא כלל כל המצוות כולן, וחד אמר זו שבת ששבת היא קביעא וקיימא, והקדושה באה מלמעלה למטה והאדם צריך להשתדל רק, שיהי' כלי מוכשר לקבל, והוא כעין כלל כל המצוות כולן, שיקדש אדם את כל רמ"ח אבריו ע"י רמ"ח מ"ע להיות כלי לשרות עליו שם ה':
וז"ש במדרש ששבת היא שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, שתכלית כולן היא להשיג קדושה מלמעלה למטה, וכעין זה היא שבת. וזה הוא עיקר מחלוקתם דר' לוי סובר דעיקר התכלית הוא להיות האדם דבוק בשם השי"ת, ורבנן סברי דעיקר התכלית הוא מה שנותנין לו מן השמים: